

STADSHOLMEN

LORENSBERG 1

Söder mälärstrand 115

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- BOSTADSHUS
- LOKAL

LORENSBERG 1 MED TRÄDGÅRD NED MOT VATTNET. VY FRÅN LÅNGHOLMEN, SANNOLIKT FRÅN TIDIGT 1900-TAL. FOTOGRAF OKÄND. SSME24093.

Bostadshuset vid Söder Mälarstrand, Lorentzberg kallad, är en av få hus som bevarades vid 1880-talets nya stadsplan för Södermalms västra utkant. Huset uppfördes till den före detta portvakten Johan Olsson, men exakt årtal är inte klarlagt.

Bygglovsritningarna är daterade 1866 men huset försäkrades först 1878 då det omnämns nybyggt. Byggnaden är en god representant för 1800-talets byggnadsskick bland hyreshus för stadens mindre bemedlade invånare. Dess putsade fasader är präglade av tidens arkitektoniska nyrenässansideal och har ett välbevarat yttre med rusticerade och symmetriska fasader. Även invändigt har huset ursprungliga delar bevarade såsom trägolv, kakelugnar, profilerade foder och fyllningsdörrar.

Fastigheten Lorensberg är grönvärderad enligt

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett särskilt kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Ända fram till början av 1900-talet tillhörde Högalidsområdet stadens utkanter. Här bosatte sig tidigt den fattigare befolkningen och de som bedrev verksamheter som inte passade in i den tätbebyggda staden. Vid Hornstull låg exempelvis från 1400-talet och in på 1600-talet Horns tegelbruk med sin eldfarliga verksamhet. Den lantliga miljön lockade under

FASADEN MOT NORR MED TIDSTYPISK FASADDEKOR. TILL VÄNSTER I BILD STÅR FÖRRÅDSBYGGNADEN. FOTO. J. MALMBERG.

1600- och 1700-talet också välbeställda stadsbor som anlade malmgårdar som en lantlig tillflyktsort undan stadens trängsel.

Under 1800-talet lokaliserades industrier till området och det började bebyggas allt mer. Söder om Hornsgatan gick fram till 1929 södra stambanans järnvägsspår ut över en bro mot Liljeholmen och i dess närhet växte ett område fram med små industrier, bland annat Ligna nya snickeriaktiebolag som grundades på 1870-talet av P. J. Ekman.

I början av 1900-talet uppfördes i samma område Stockholms stads arbetsinrättning, ett vårdhem med plats för cirka 1.500 intagna som arbetade med olika slags enklare hantverk. På platsen för arbetsinrättningen brer sedan 1960-talet Drakenbergsområdet ut sig med sina smala och friliggande flerbostadshus. Mellan Hornsgatan och Hornsbruksgatan byggdes på 1890-talet AB Stockholms skofabrik som blev mycket framgångsrik och som på 1920-talet hade

omkring 600 anställda. När befolkningen i området ökade i takt med att fler och fler bostadshus byggdes i början av 1900-talet ökade också behovet av en kyrka och en skola. Högalids folkskola ritades av arkitekten G. A. Nilsson och invigdes 1922. Efter ett par årtiondens förberedelser kunde den mäktiga Högalidskyrkan till sist invigas i juni 1923, uppförd efter ritningar av arkitekten Ivar Tengbom.

HISTORIK

Kvarteret Långholmsbron

Det var i början av 1700-talet som området vid Södermalms västra utkant utstakades med flera små kvarter. Tomterna kom senare att kallas Långholmsbron. Den aktuella fastigheten, Lorensberg 1, är placerad på de äldre kvartersnumren 3 och 5 som utgjorde två sjötomter. År 1798 inköptes tomt nummer 3 av revisor Lars Johan Götherström. Sedan tidigare ägde han tomt nummer 5 och i fortsättningen

FASAD MOT SÖDER MED URSPRUNGLIG PARPORT. FOTO. J. MALMBERG.

hanterades de båda tomterna som en fastighet under namnet Lorentzberg efter L. J. Götherströms son, kamrer Lorentz Johan Götherström. Under 1820-talet övertog sonen L. J. Götherström egendomen efter sina föräldrar. Den såldes vidare 1833 till fabrikör Hieronymus Joseph Dehm och därefter till före detta portvakten Johan Olofsson.

Johan Olofssons nya hus

Från 1866 finns ritningar över ett stenhus i två våningar med källarplan och inredd vind, nuvarande hus nummer 1 på kartan. Byggnaden tillhörde den före detta portvakten Johan Olofsson och inreddes med sex lägenheter, två per plan. Det är dock oklart vilket årtal huset uppfördes då det omnämns som nybyggt vid en brandförsäkringsbeskrivning 1878. Efter uppförandet bestod Lorentzberg, Långholmsbron 3 och 5, av tre bostadshus. Det nyuppförda huset stod mitt på tomten. Nere vid vattnet låg ett

stenhus uppfört 1764 som revs när strandpromenaden drogs fram under tidigt 1900-tal. På tomtens sydöstra del fanns ett L-format stenhus som byggdes 1768 men revs 1938.

Ursprunglig inredning

Nederst i huset fanns en välvd källarvåning som på grund av terrängens sluttning hade dörrar på den norra fasaden. I anslutning till den östra fasaden uppfördes en byggnad, hus nummer 2 på kartan, avdelad till sex vedbodas med varsin dörr. Invändigt inreddes trapphuset med stengolv, bostadsrummen fick kakelugnar, bröst- och fönsterpaneler samt tapeter. I köken fanns spisar, järnspisar och mittelbandslistor. Till skillnad från den första våningen hade den andra våningens kök även väggfasta skåp.

Upprustning och renovering

År 1984 genomgick fastigheten en modernisering.

URSPRUNLIG VIT, FLAT KAKELUGN MED ORNERAT KRÖN. I BILD SYNS ÄVEN DEN PROFILERADE TAKSTUCKATUREN SAMT EN DEL AV BRÖSTNINGEN MED FYLLNINGAR AV STENPROFIL. FOTO. J. MALMBERG.

Till dess var exteriören och interiören till stor del oförändrad. Bygglovet avsåg ombyggnad och invändig upprustning vilket innebar att varje våning ombyggdes från två till en lägenhet med kök och badrum i modern standard. Utvändigt renoverades fasaderna.

I hus nummer 2 på kartan inreddes en lokal med en ny intern trappa mellan våningarna samt ny takkupa mot söder. Äldre mellanväggar revs och tre äldre dörrpartier ersattes av fönster.

BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheten omges av ett gallerstaket och nås via en trappa från Söder målarstrand till en grind väster om bostadshuset, samt en grind vid den västra tomt-

linjen. Tomten är kuperad med sin högsta punkt mot söder. I söder finns en äldre terrassmur av gråsten som sträcker sig ned längs den östra gränsen. Tomten är i huvudsak gräsbeklädd med buskvegetation och höga lövträd samt en gruslagt gång från grindarna till bostadshuset och lokalens entré på gaveln. Längs den västra och södra fasaden ligger storgatsten.

Bostadshuset, hus nummer 1 på kartan

Exteriör

Huset har en mycket välbevarad karaktär med hög och svartputsad sockel mot norr. Dess fasader är gulputsade och den norra fasaden är dekorativt utformad med rusticering, en profilerad fris och

URSPRUNGLIG LÄGENHETSDÖRR MED TRE HALVFRANSKA FYLLNINGAR, GÅNGJÄRN MED KULKNOPP OCH SAMTIDA PROFILERADE FODER. VILPLANET ÄR LAGT MED KALKSTENS-PLATTOR. FOTO. J. MALMBERG.

dekorativa fält under den andra våningens fönster. Övriga fasader är enkelt utformade. Takfoten är kraftig och profilerad under ett brutet och plåttäckt tak med takkupa mot söder samt plåtklädda skorstenar. Fönstren har beigeputsade och profilerade omfattningar. Fönstren från renoveringen 1984 och är avdelade men en mittpost och två spröjsade bågar samt innanfönster. Entrédörren mot söder omges av en putsad och profilerad omfattning och är en ursprunglig fyllningspardörr med tre fyllningar och glas i de övre. I den norra fasaden finns två äldre öppningar till källaren varav den ena är en ursprunglig bräddörr av liggande profilerade brädor och smidda bandgångjärn. Dörrar och fönster är målade i brun kulör.

Interiör

Byggnadens interiör bevarar flera ursprungliga delar och detaljer. Framförallt trapphuset är ett tidsty-piskt exempel med kalkstengolv och trappa med runda ledstänger, lägenhetsdörrar med tre fyllningar och samtida profilerade foder. På en dörr finns de ursprungliga gångjärnen med kulknopp bevarade. Mot vinden finns den äldre järndörren bevarad. Lägenheterna präglas delvis av den renovering som genomfördes under 1980-talet med nya kök och badrum samt nya ytskikt. Det finns dock äldre bevarade trägolv, golvlister, kakelugnar av rund och rektangulär karaktär samt takrosetter och takstuckatur. Här finns även bröstningar med fyllningar och ursprungliga dörrar med fyllningar och foder.

Lokalen, bus nummer 2 på kartan

Byggnaden har en liten svarputsad sockel, gulfärgade putsade fasader och ett högt brutet takfall klätt med enkupigt tegel. Mot söder finns en takkupa. Av de tre dörrarna mot norr är två ursprungliga bräddörrar med smidda bandgångjärn. Den tredje är från reno-

veringen 1984, likaså dörren till den andra våningen. Fönstren som sattes in vid samma renovering är små och kvadratiska med innanfönster, en mittpost och två spröjsade bågar. Den andra våningen nås via en utvändig trappa på den östra gaveln. Tillbyggnaden inrymmer en lokal med sentida inredning.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.